
SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

5/93

Johanna Pensala – Heikki Solttila

Rahoitusmarkkinaosasto
5.4.1993

Pankkien järjestämättömät saamiset
ja luottotappiot vuonna 1992

Suomen Pankki
PL 160, 00101 HELSINKI
☎ (90) 1831

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA 5/93

Johanna Pensala — Heikki Solttila

Rahoitusmarkkinaosasto
5.4.1993

Pankkien järjestämättömät saamiset ja luottotappiot vuonna 1992

ISBN 951-686-367-1
ISSN 0785-3572

Suomen Pankin monistuskeskus
Helsinki 1993

Tiivistelmä

Tässä selvityksessä julkaistaan pankkivalvontaviranomaisten keräämää tietoa pankkien järjestämättömistä saamisista ja luottotappioista, jotta pankkien ja yritysten tilaa olisi mahdollista analysoida yhtenevin perustein laadittuun tilastopohjaan nojautuen.

Parin viime vuoden aikana pankkien vastuista arviolta noin 100 mrd. markkaa on ollut lyhyemmän tai pitemmän aikaa järjestämättöminä. Vuoden vaihteessa pankeilla oli järjestämättömiä saamia 55 mrd. markkaa vuonna 1992 tehtyjen 22 mrd. markan luottotappiokirjausten jälkeen. Suurimmissa velanhoito-ongelmissa ovat talouden suljetun sektorin yritykset, joiden järjestämättömät saamiset olivat keskimäärin noin 15 prosenttia vastuista. Teollisuusyrityksillä vastaava suhde oli alle 5 prosenttia.

Luottotappiokehitystä toimialoittain tarkasteltaessa teollisuusyritysten "paremmuus" näkyy myös selvästi. Ne aiheuttivat vain runsaat 10 prosenttia kotimaisten yritysten luottotappioista. Rakennus- ja kiinteistösijoitustoiminnasta syntyneitä luottotappioita oli sitä vastoin 45 prosenttia kaikista yritysten luottotappioista. Vaikka järjestämättömistä saamisista olikin viidennes kotitalouksien luottoja, niistä on pankeille aiheutunut toistaiseksi verrattain vähän luottotappioita, alle 7 prosenttia vuoden 1992 luottotappioista.

Sisällys

	Sivu
Tiivistelmä	3
1 Johdanto	7
2 Määritelmät	8
2.1 Järjestämättömät ja muut nollakorkoiset saamiset	8
2.2 Luottotappiot	8
2.3 Määritelmien kansainvälinen vertailu	9
2.4 Selvityksessä käytetyt tilastotiedot	10
3 Pankkien järjestämättömät saamiset	12
3.1 Järjestämättömien saamisten kasvu	12
3.2 Järjestämättömien saamisten rakenne	13
4 Pankkien luottotappiot	16
5 Pohjoismainen vertailu	18
6 Lopuksi	20
Lähteet	22

1 Johdanto

Talouden ajaututtua syvään lamaan 1990-luvun alussa pankkien kannattavuusongelmat alkoivat kärjistyä niiden asiakkaiden velanhoitovaikeuksien myötä. Erityisen riskipitoisiksi osoittautuivat talouden suljetun sektorin yritysten ylimitoitettut investoinnit. Niiden rahoittamiseksi yritysten luotot kotimaisilta rahoituslaitoksilta kasvoivat 1980-luvun puolivälin jälkeen noin 100 mrd. markkaa. Valtaosan luotoista myönsivät pankit. Markkinaosuuskilpailussaan ne höllensivät luotokriteereitään ja menettivät osin otteen pankkitoiminnan luottoriskeihin.

Talouspolitiikallakin oli merkittävä vaikutus 1980-luvun loppupuolen ja 1990-luvun alkupuolen talouskehitykseen. Rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen yhdistyneenä tilanteeseen nähden löysään finanssipolitiikkaan ylikuumensi talouden erityisesti vuosina 1988 ja 1989. Samalla lisääntynyt kotimainen kysyntä kasvatti vaihtotaseen alijäämää. Rahapolitiikan myöhäinen kiristäminenkin ei pystynyt enää riittävästi hillitsemään talouden ylikuumenemista.

1990-luvulle tultaessa kotimainen kysyntä alkoi supistua voimakkaasti nousseiden reaalikorkojen ja ylivelkaantuneisuuteen sopeutumisen vuoksi samanaikaisesti kuin idänkauppa romahti. Nousun vuosina rapautuneen kilpailukyvyyn ja heikon kysynnän vuoksi länsikauppa ei pystynyt kuroma umpeen kotimaisen kysynnän supistumista. Tuotanto kääntyi laskuun.

Kysynnän supistumisen myötä useat yritykset ovat joutuneet toteamaan tulevaisuuden odotustensa olleen liian optimistisia. Näiden yritysten rahoittajat puolestaan ovat joutuneet kohtaamaan hoitamatta jääneet saamiset ja vakuuksien arvojen alenemisen.

Vuonna 1989 alkanut pankkien kannattavuuden heikentyminen kärjistyi vuonna 1992 pankkikonsernien yhteenlasketun tappion ollessa runsaat 20 mrd. markkaa. Tappiollisuuden syynä olivat ennen kaikkea luotto- ja takaustappiot sekä rahoitustoimintakatteen supistuminen järjestämättömien saamisten kasvun seurauksena.

Seuraavassa näitä riskikeskittymiä ja niistä aiheutuneita tappioita tarkastellaan sektoreittain ja toimialoittain. Pankkikonsernit raportoivat järjestämättömät, pankkitakaus- ja muut nollakorkoiset saamiset kuukausittain pankkitarkastusvirastolle. Suomen Pankille pankkikonsernit raportoivat järjestämättömät saamisensa toimialoittain kolme kertaa vuodessa.

2 Määritelmät

2.1 Järjestämättömät ja muut nollakorkoiset saamiset

Järjestämättömät ja muut nollakorkoiset saamiset määritellään pankkitarkastusviraston määräyksessä 5.07/5.2.93. Jos saamisen korko, pääoma tai sen osa on ollut erääntyneenä ja maksamatta kolme kuukautta, koko pääoma on merkittävä järjestämättömäksi saamiseksi rahoitukseen käytetystä instrumentista tai tase-erästä riippumatta. Saamiset konkurssipesältä merkitään välittömästi järjestämättömiksi. Tilastoissa järjestämättömien saamisten kanssa samanarvoisina pidetään muita nollakorkoisia saamisia, ts. alunperin korottomiksi sovittuja saamisia, jotka raportoidaan omana eränään.

Jos asiakas ei ole pystynyt hoitamaan pääomaa, mutta on hoitanut saamisen koron, saamista ei merkitä järjestämättömäksi pankin ja asiakkaan kirjallisesti sovittua uudesta maksuaikataulusta. Jos tuomioistuin on päätöksellään vahvistanut asiakkaan osalta saneerausohjelman tai velkajärjestelyn, saaminen poistetaan järjestämättömistä. Saamisesta tulee uudelleen yllämainituin kriteerein järjestämättömän, jos asiakas ei pysty noudattamaan vahvistettua ohjelmaa.

Pankkitakaus merkitään järjestämättömäksi välittömästi pankin suoritettua sen perusteella maksun. Jos pankki on suorittanut vain osan pankkitakauksesta, ainoastaan maksettu osa merkitään järjestämättömäksi.

2.2 Luottotappiot

Pankkitarkastusviraston määräyksessä järjestämättömistä ja muista nollakorkoisista saamisista mainitaan myös toteutuneet ja todennäköiset luottotappiot, jotka vähennetään järjestämättömistä saamisista. Järjestämättömien saamisten kehitystä vuoden aikana on siis seurattava yhdessä niistä tehtyjen luottotappiokirjausten kanssa eli bruttomääräisinä (kuvio 1).

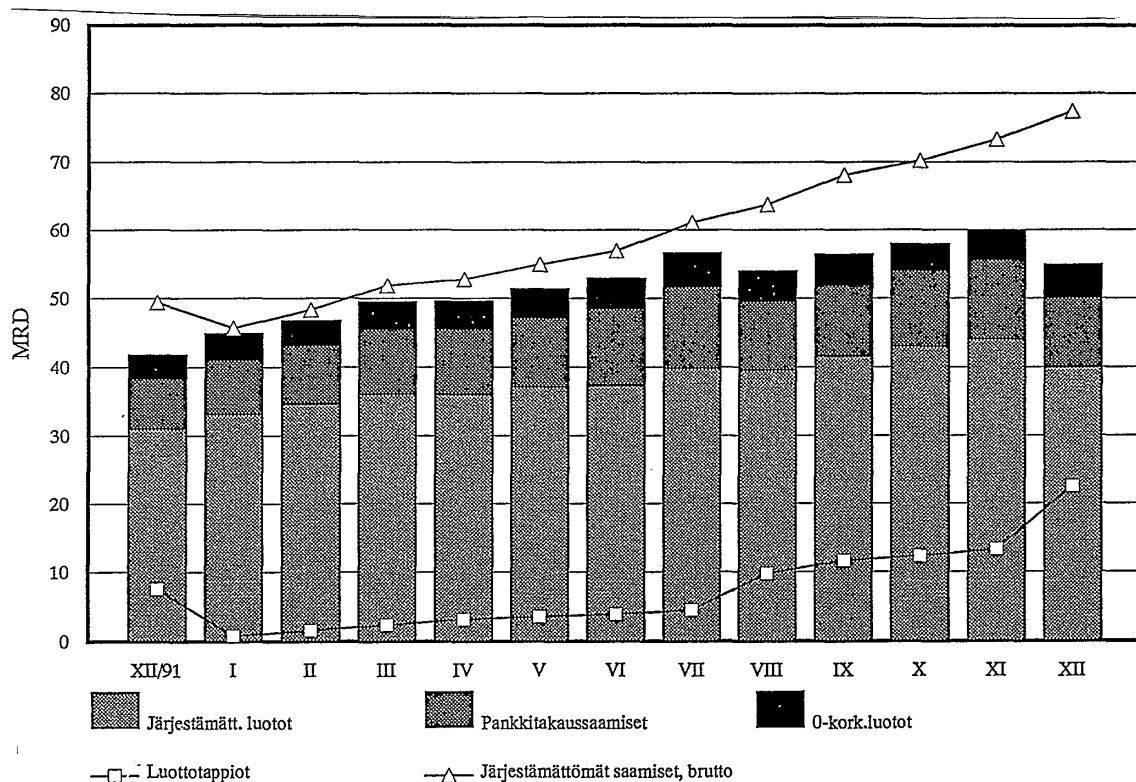
Tilinpäätöksestä annetun kirjanpitomääräyksen 3.01/23.12.92 mukaan luottotappio on kirjattava, kun on käynyt ilmeiseksi ettei saamisesta saada suoritusta. Lopulliseksi todetun maksukyvyttömyyden lisäksi luottotappio on kirjattava ainakin,

jos saaminen on järjestämätön, eikä asiakkaan maksukyvyn arvioida paranevan kahdessa vuodessa,

ja vakuutena olevan pantin todennäköinen luovutusarvo ei kata saamisen määrää, eikä sen arvioida nousevan riittävästi viiden vuoden kuluessa.

Tilinpäätöksestä annettujen määräysten mukaan kaikki luottotappiot on siten kohdennettava ongelmasaamisiin eli vähennettävä saamisista. Nykyään jo kaikki suomalaiset pankit kohdentavat luottotappionsa luottosalkkuun vähintään kolme kertaa vuodessa.

Vuonna 1992 pankit kirjasivat ensimmäistä kertaa lopullisten luottotappiokirjausten lisäksi merkittävässä määrin myös luottoihin kohdennettuja todennäköisiä luottotappioita. Yksittäiset pankit soveltavat pankkitarkastusviraston antamia kirjanpitomääräyksiä oman politiikkansa mukaisesti.

2.3 Käsitteiden kansainvälinen vertailu

Järjestämättömät saamiset

Suomalaisen ja norjalaisen määritelmän mukaan saaminen on merkittävä järjestämättömäksi, jos sen korko tai kuoletus on ollut erääntyneenä ja maksamatta vähintään 3 kuukautta. Ruotsissa maksuhäiriön pituus saa olla vain 2 kuukautta. Japanissa saaminen merkitään järjestämättömäksi, jos korko on ollut erääntyneenä ja maksamatta vähintään 6 kuukautta. Iso-Britanniassa järjestämätön saaminen vain mainitaan kirjanpito-ohjeissa, mutta käsitteen tarkempi määrittely puuttuu.

Taseen ulkopuolisiin eriin kuuluvasta pankkitakauksesta tulee pohjoismaisen käytännön mukaan järjestämätön saaminen välittömästi kun pankki on suorittanut sen perusteella maksun.

Ruotsin ja Norjan kirjanpitomääräyksissä mainitaan ns. pehmeät lainat. Tällä tarkoitetaan lainoja, joiden koron pankki on asiakkaan maksukyvyttömyyden vuoksi sopinut markkinakorkoa selvästi alemmaksi. Käsitettä muu nollakorkoinen saaminen ei tunneta Suomen ulkopuolella. Näiden voidaankin katsoa olevan osa ns. pehmeistä lainoista.

Ruotsi ilmoittaa ongelmansaamisen järjestämättömien saamisten ja pehmeiden lainojen summana. Norjassa pehmeitä lainoja ei lasketa järjestämättömiin saamiin. Suomessa pehmeiksi lainoiksi katsottavat muut nollakorkoiset sen sijaan ovat mukana järjestämättömien saamisten käsitteessä. Käsitteenä Ruotsin ongelmansaamiset ovat siis pohjoismaisen vertailun laajan kokonaisuus.

Japanin valtiovarainministeriö määrittelee suppean ja laajan käsitteen pankkien järjestämättömille saamisille. Suppeaan käsitteeseen lasketaan kuuluvaksi ainoastaan saamiset, joiden korko on ollut erääntyneenä ja maksamatta määrätyn ajan. Laajaan käsitteeseen kuuluu järjestämättömien saamisten lisäksi myös pehmeät lainat.

Luottotappiokirjaukset

Kansainvälisessä luottotappioiden kirjauskäytännössä tunnetaan käsitteet lopullinen luottotappio, todennäköinen luottotappio eli tiettyyn saamiseen kohdistettu luottotappiovaraus sekä yleinen kohdistamaton luottotappiovaraus. Nämä kolme erää pienentävät tilinpäätöksessä luottosalkkua ja kirjataan luottotappioiksi. Vaikka yleinen luottotappiovaraus on vähennetty saamisista ja siten myös taseesta, se voidaan laskea pankin toissijaiseen omaan pääomaan vakavaraisuuslaskelmassa¹. Kirjauskäytäntö siis kasvattaa luottotappiota ja pienentää pankin riskipitoisten saamisten määrää.

Suomessa luottotappioita ei voimassa olevien kirjanpitomääräysten mukaan jaotella lopullisiin ja todennäköisiin tappiokirjauksiin. Myös EVL:n mukainen luottotappiovaraus taseessa on käsite, jota ei muualla sellaisenaan tunneta.

Eri maissa voimassa olevien kirjanpitomääräysten vertailu on osoittanut, että määräykset siitä milloin luottotappiokirjauksia täytyy tai saa tehdä eivät ole yksiselitteisiä. Tappiokirjausten yläraja jää myös kirjanpitomääräyksissä rajaamatta.

Kirjanpitomääräysten "joustavuuden" vuoksi pankin noudattama kirjauspolitiikka jää kuitenkin pitkälti pankin johdon ja tilintarkastajien harkintaan. Tämä tekee vertailun vaikeaksi jo samassa maassa toimivien pankkien kesken. Erilaisilla kirjauskäytännöillä voidaan vaikuttaa pankin tuloksen ohella pankin vakavaraisuuteen.

Norjan luottotappiokirjauksista annetut määräykset ovat kuitenkin selvästi Ruotsin ja Suomen määräyksiä tiukempina. Norjassa esimerkiksi ns. pehmeistä lainoista on tehtävä koron alennusta vastaavan menetyksen suuruinen luottotappiokirjaus.

2.4 Selvityksessä käytetyt tilastot

Koska eri maiden järjestämättömien saamisten määritelmät poikkeavat ainakin jonkin verran toisistaan, täsmällistä kansainvälistä vertailua on mahdotonta suorittaa. Kotimaisen pankkikriisin analysointiin toimialakohtainen jakauma sen sijaan antaa hyvät mahdollisuudet.

¹ Näin tehdään muun muassa Norjassa, Ranskassa, Saksassa, Italiassa, Luxemburgissa ja Iso-Britanniassa.

Jatkossa pankkien saamisista ja sitoumuksista käytetään kolmea erilaista määritelmää. Taseessa ilmoitettava luotot yleisölle sisältää pankkien kotimaisen ja ulkomaisen luotonannon. Luottokanta sisältää edellisten lisäksi valtion varoista välitetyt lainat ja sijoitusomaisuusjoukkovelkakirjat. Vastuut on laajin käsite, joka on tässä määritelty luottokannan ja takausten summana².

Suomen tilastotiedot on kerätty talletuspankkikonserneista säästö- ja osuuspankit mukaanlukien. Aineistosta puuttuivat toimialoittaiset tiedot pienistä paikallispankeista. Puuttuvien tietojen toimialoittainen jakauma on arvioitu muista pankeista saatujen tietojen perusteella. Kokonaisuuden tai johtopäätösten kannalta puuttuvien tietojen merkitys on olematon. Pohjoismaisessa vertailussa käytetyt tiedot ovat emopankkien tietoja.

² Vastuut on tässä määritelty puutteellisesti pelkästään luottokannan ja takausten summana, josta on eliminoitu paikallispankkien antamat takaukset keskusrahallaitostensa (konsernien) luotoille.

3 Pankkien järjestämättömät saamiset

3.1 Järjestämättömien saamisten kasvu

Pankkien järjestämättömät saamiset olivat vuoden 1992 lopussa 22 mrd. markan luottotappiokirjausten jälkeen 55 mrd. markkaa eli lähes 10 prosenttia pankkien vastuista. Vuoden 1991 lopussa järjestämättömien saamisten määrä oli noin 42 mrd. markkaa. Järjestämättömät saamiset bruttomääräisesti kasvoivat siten vuoden 1992 aikana noin 35 mrd. markkaa³.

Tiedot järjestämättömien saamisten sektori- ja toimialakohtaisesta vuotuisesta kasvusta perustuvat ainoastaan eräiden suurimpien liikepankkien aineistoon (Taulukko 1). Näiden lukujen perusteella näyttää siltä, että taloudellinen kehitys kohteli vuonna 1992 yrityksiä ja kotitalouksia tasapuolisesti; molempien sektoreiden bruttojärjestämättömät saamiset puolitoistakertaistuivat. Absoluuttisesti yritysten velkaongelmat toki kasvoivat huomattavasti enemmän.⁴

Ulkomaisten järjestämättömien saamisten määrä kaksinkertaistui vuoden 1992 aikana. Suurin syy tähän olivat luotot IVY-maihin, sillä ne merkittiin järjestämättömiksi viime vuonna. Muiden ulkomaisten järjestämättömien saamisten kasvu oli kotimaista kehitystä maltillisempaa. Tosin järjestämättömien määrän perusteella on ilmeistä, etteivät pankkien ulkomaiset saamiset ole olleet riskittömiä. Vaikka IVY-saamiset jätetään ottamatta huomioon, ulkomaisista vastuista suurempi osa oli järjestämättömänä kuin kotimaisten teollisuusyritysten vastuista.

³ Todellisuudessa järjestämättömät saamiset kasvoivat enemmän, sillä saamisista myös realisoitiin ja uudelleenjärjesteltiin, tai asiakkaan maksukyky on saattanut parantua. Järjestämättömien saamisten virtatietoja ei ole käytettävissä. Eräiden pankkien tietojen perusteella voidaan päätyä noin 50 mrd. markan arvioon uusien järjestämättömien saamisten virrasta vuoden 1992 aikana.

⁴ Kotimaisista yrityksistä aiheutuneiden järjestämättömien saamisten kuva tarkentuisi toimialoittaisessa tarkastelussa. Suhteellisesti eniten vuoden 1992 aikana uusia järjestämättömiä saamisista pankeille tuli rakennustoiminnasta. Myös teollisuudessa järjestämättömien kasvu on ollut keskimääräistä nopeampaa. Sitä vastoin kiinteistösijoitustoiminnan velanhoito-ongelmien kasvu on ollut keskimääräistä hitaampaa. Tämä johtunee keskeisesti siitä, että kiinteistöjen hinnat alkoivat laskea jo vuonna 1990, joten toimialan ongelmat kärjistyivät jo vuoden 1991 aikana.

Taulukko 1.

Suurimpien pankkikonsernien järjestämättömien saamisten ja luottotappioiden jakautuma vuosina 1991–1992

1991	Järjestämättömät saamiset yhteensä 26 mrd. mk, josta eri sektorien %-osuudet		Luotto- ja takaustappiot yhteensä 9 mrd. mk, josta eri sektorien %-osuudet	
	mrd. mk	%	mrd. mk	%
Yritykset	16	63.5	6	62.9
Kotitaloudet	4	14.4	0	3.9
Muut kotimaiset ¹	1	2.0	1	7.4
Ulkomaat	5	20.1	2	25.8
Kaikki sektorit yhteensä	26	100.0	9	100.0
1992	Järjestämättömät saamiset yhteensä 31 mrd. mk, josta eri sektorien %-osuudet		Luotto- ja takaustappiot yhteensä 13 mrd. mk, josta eri sektorien %-osuudet	
	mrd. mk	%	mrd. mk	%
Yritykset	17	54.6	8	60.4
Kotitaloudet	5	15.5	1	6.1
Muut kotimaiset ¹	2	5.4	2	14.7
Ulkomaat	7	24.5	2	18.8
Kaikki sektorit yhteensä	31	100.0	13	100.0

¹ Sisältää mm. rahoituslaitokset, julkisyhteisöt ja voittoa tavoittelemattomat yhteisöt.

3.2 Järjestämättömien saamisten rakenne

Vuoden 1992 lopussa kotimaisten yritysten osuus runsaan 55 mrd. markan järjestämättömistä saamisista oli lähes 60 prosenttia (Taulukko 2). Kotitalouksien järjestämättömät saamiset olivat runsas 20 prosenttia ja ulkomaiden noin 14 prosenttia järjestämättömien saamisten kokonaismäärästä. Kotimaisista järjestämättömistä saamisista arviolta 10 mrd. markkaa oli valuuttamääräisiä.

Suhteutettaessa järjestämättömät saamiset pankkien kokonaisvastuisiin ongelmakeskittymät ja talouden kahtiajako avoimeen ja suljettuun sektoriin ilmenevät selvästi. Teollisuuden vastuista vain alle 5 prosenttia on järjestämättömänä, kun esim. rakennustoiminnassa vastaava suhde on lähes 20 prosenttia (Taulukko 3).

Ilmiölle voi olla osittain toinenkin syy. Se on yksinkertaisesti talouden jakautuminen kahtia yrityksen koon mukaan. Suuryritykset pystyvät hoitamaan rahoituksensa siten, etteivät niiden luotot ajaudu järjestämättömiksi. Tämä ei suinkaan välttämättä merkitse, etteikö suuryrityksilläkin olisi vastaavia kannattavuusvaikeuksia kuin pk-yrityksillä.

Taulukko 2.

Pankkikonsernien järjestämättömien saamisten ja luottotappioiden jakautuma 31.12.1992

	Kaikki vastuut		Järjestämättömät saamiset		Luotto- ja takaustappiot	
	mrd. mk	%	mrd. mk	%	mrd. mk	%
Yritykset josta	268	45.1	32	58.9	17	71.8
Teollisuus	89	14.9	4	7.5	2	8.8
Rakennustoiminta	29	5.0	6	10.1	3	11.8
Kauppa ja rav.toiminta	58	9.7	7	13.4	3	14.2
Kiint.sij.toiminta	34	5.7	9	16.4	5	20.5
Muut	58	9.8	6	11.5	4	16.5
Kotitaloudet	192	32.3	12	21.1	1	6.6
Muut kotimaiset ¹	57	9.5	3	6.1	2	10.6
Ulkomaat	78	13.1	8	13.9	2	11.0
Kaikki sektorit yhteensä	595	100.0	55	100.0	22	100.0

¹ Sisältää mm. rahoituslaitokset, julkisyhteisöt ja voittoa tavoittelemattomat yhteisöt.

Taulukko 3.

Pankkikonsernien järjestämättömät saamiset ja luottotappiot 31.12.1992

	Takaukset %, kaikista vastuista	Järjestämättömät saamiset %, kaikista vastuista	Luotto- ja takaustappiot %, kaikista vastuista	Luotto- ja takaustappiot %, järjestämättömistä saamisista (brutto)
	%	%	%	%
Yritykset josta	28.7	12.1	5.9	32.7
Teollisuus	36.2	4.7	2.2	31.8
Rakennustoiminta	38.0	18.8	8.8	31.8
Kauppa ja rav.toiminta	24.4	12.7	5.4	29.8
Kiint.sij.toiminta	16.8	26.8	13.4	33.2
Muut	23.9	10.9	6.3	36.5
Kotitaloudet	2.6	6.1	0.8	11.2
Muut kotimaiset ¹	20.0	6.0	4.1	40.7
Ulkomaat	10.6	9.8	3.1	24.0
Kaikki sektorit yhteensä	17.1	9.3	3.7	28.5

¹ Sisältää mm. rahoituslaitokset, julkisyhteisöt ja voittoa tavoittelemattomat yhteisöt.

Keskeistä yrityksen velkojen ajautumisessa järjestämättömiksi ovatkin lähinnä rahoittajien toimet vaikeuksien hoidossa. Tällöin teollisuuden järjestämättömien velkojen muita pienempää osuutta selittäisi myös se, että suuryritysten osuus pankkien vastuista on teollisuudessa huomattavasti keskimääräistä suurempi.

Suljetun sektorin yritysten velkaongelmia selittää pitkälti 1980-luvun loppupuolen velkojen kasvu; mitä enemmän velat suhteellisesti kasvoivat, sitä suuremmissa vaikeuksissa toimialan yritykset ovat keskimäärin tällä hetkellä. Tämä selittyy lähinnä reaalisen kotimaisen kysynnän supistumisella, sillä se on vuosien 1986–87 tasolla. Asuntojen ja kiinteistöjen nykyhintoja vastaava taso on ajallisesti vieläkin kauempana. Kärjistynein tilanne on kiinteistösijoituksessa, jossa pankkien vastuista noin 40 prosenttia on joko järjestämättömänä tai poistettu luottotappioina. Rakennustoiminnassa tilanne ei ole juurikaan valoisampi, erityisesti kun otetaan huomioon toimialan rakennejärjestelyt.

Kotitalouksien, joihin kuuluvat myös elinkeinonharjoittajat, pankkiveloista oli vuoden 1992 lopussa noin 6 prosenttia järjestämättömänä. Toisin sanoen käytettävissä olevien lukujen perusteella kotitalouksien velkaongelmat ovat suhteellisesti suuremmat kuin teollisuusyritysten. Työttömyyden kasvu ja sen keston piteneminen sekä valtiontalouden tasapainottamistoimet ennakoivat, että kotitalouksien velkaongelmat kärjistyvät edelleen ainakin tänä ja ensi vuonna.

Eräiden arvioiden mukaan velanhoito-ongelmissa olevan palkansaajakotitalouden keskimääräiset velat ovat noin 150 000 markkaa ja elinkeinonharjoittajien 2–3 kertaa tätä suuremmat. Näitä lukuja käyttäen voidaan arvioida noin 60 000 kotitalouden olevan välittömissä velanhoito-ongelmissa.

4 Pankkien luottotappiot

Pankkien toiminnan tappiollisuuden kasvu johtui valtaosin luottotappioista, jotka heijastavat Suomen taloudellista ahdinkoa ja yritysten kannattavuus- sekä velanhoito-ongelmia. Pankkien luottotappiot kasvoivat vuonna 1992 noin 22 mrd. markkaan edellisen vuoden 8 mrd. markasta. Pankkien lähes 600 mrd. markan vastuista luotto- ja takaustappiot olivat vuonna 1992 3.7 prosenttia ja luottokannasta 4.5 prosenttia.

Talouden kahtiajako ilmenee selvästi myös toimialoittaisten luottotappioiden perusteella. Vain runsas kymmenes osa kotimaisten yritysten aiheuttamista luottotappioista oli peräisin teollisuusyrityksistä, vaikka niiden vastuut olivat noin kolmanneksen pankkien yritys vastuista. Teollisuusyritysten vastuisiin suhteutettuna niistä aiheutuneet luottotappiot olivat vuonna 1992 vain runsaat kaksi prosenttia, kun rakentamisesta ja kiinteistösijoitustoiminnasta aiheutuneet luottotappiot olivat noin 10 prosenttia vastuista. Kotimaisten yritysten vastuista rakentamisen ja kiinteistösijoituksen osuus oli vajaa neljännes. Näistä aiheutuneita luottotappioita kertyi 45 prosenttia yritysten luottotappioista (kuviot 2 ja 3).

Pankit kirjasivat kotimaisille yrityksille antamistaan takauksista luottotappioita vuonna 1992 runsaat 6 mrd. markkaa. Pankin oman luotonannon ja pankkitakauksista kertyneiden luottotappioiden välillä on toimialoittain selviä eroja. Suhteellisesti eniten takaustappioita kertyi kiinteistösijoitustoiminnasta. Tämä saattaa viitata siihen, etteivät ainakaan kaikki pankit ole halunneet tämän osittain spekulatiiviseksi muodostuneen toiminnan näkyvän pankin taseessa.

Teollisuusyrityksille annetuista takauksista sitä vastoin kertyi suhteellisesti vähemmän luottotappioita kuin luotonannosta. Tämä johtunee pitkälti siitä, että takaukset keskittyvät suuryrityksille. Toinen mahdollinen selitys on se, että muut luotonantajat kuin pankit ovat olleet luottoriskiensä analysoinnissa pankkeja huolellisempia.

Kotitalouksien aiheuttamat luottotappiot ovat toistaiseksi olleet verrattain vähäiset. Tähän on ilmeisesti useita syitä. Ensinnäkin vakuudet suhteessa luottoihin ovat tavallisesti pankin kannalta turvaavat. Toiseksi, kotitaloudet eivät voi tehdä konkurssia, joten veloista irtipääsy on mahdotonta vakuuden realisoinnista huolimatta. Tämä pakottaa kotitaloudet huolehtimaan velanhoidosta viimeiseen asti. Kolmanneksi, kotitalouksien tulot suhteessa velanhoidomenoihin eivät ole toistaiseksi alentuneet kovinkaan jyrkästi.

Vuoden lopun luottotappioiden ja järjestämättömien saamisten summasta (ns. bruttojärjestämättömistä) pankkikonsernit kirjasivat luottotappioiksi runsaan neljänneksen⁵. Yrityssektorin osalta kirjauskäytäntö näyttää yllättävän yhtenäiseltä, sillä toimialasta riippumatta kolmannes järjestämättömistä kirjattiin vuoden mittaan luotto- ja takaustappioiksi (taulukko 2).⁶

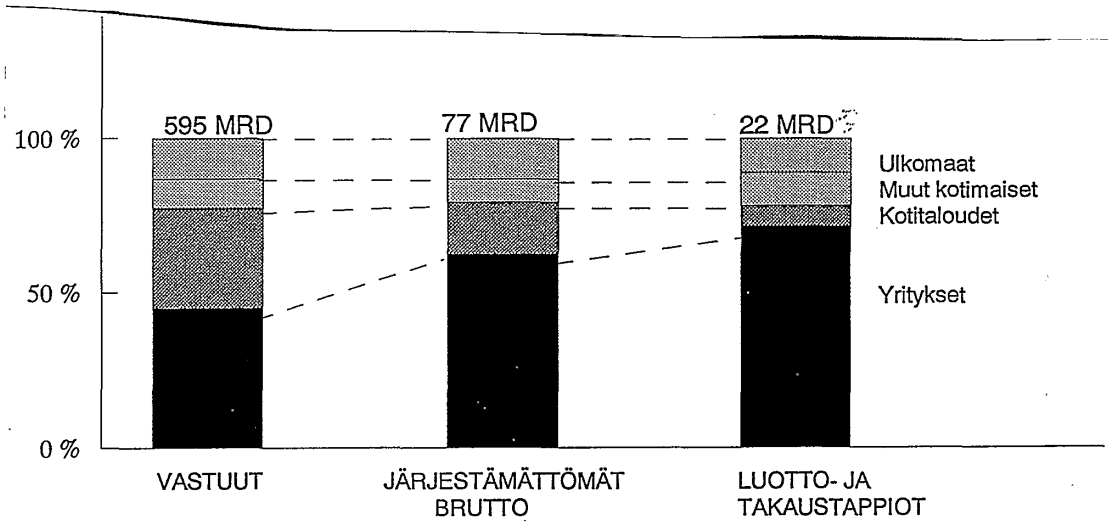
⁵ Näissä laskemissa on oletettu, että kaikki luottotappiot on kirjattu järjestämättömistä saamisista.

⁶ Luottotappiokirjaukset bruttojärjestämättömistä vaihtelivat pankeittain 13 ja 37 prosentin välillä. Sektoreittain ja toimialoittain pankkien väliset vaihtelut olivat vieläkin suurempia.

Kotitalouksien järjestämättömistä saamisista kirjattiin luottotappioiksi vain runsas kymmenen prosenttia. Pankkien kokonaisluottotappioista kotitalouksien luotoista aiheutui vajaat 7 prosenttia.

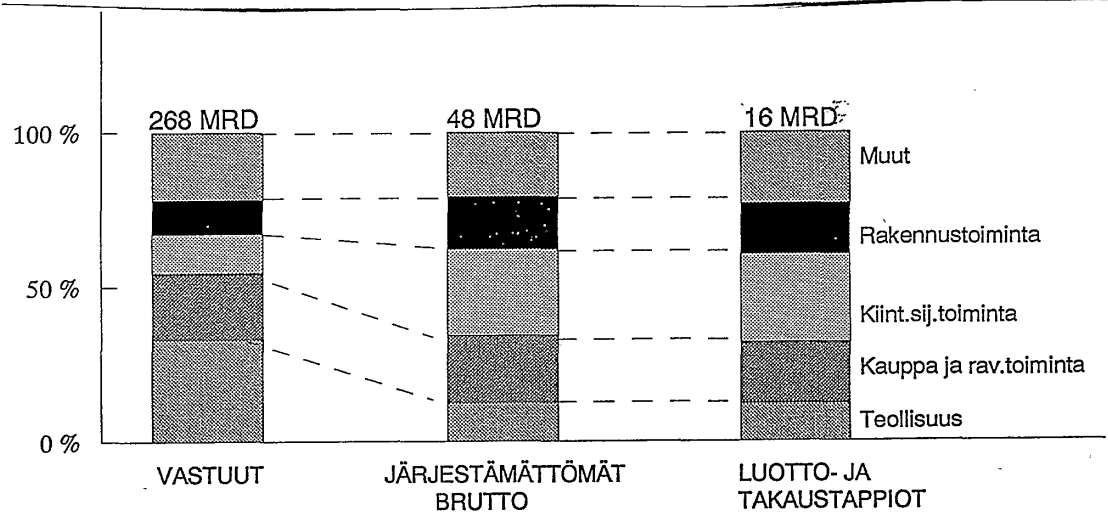
Kuvio 2.

Pankkikonsernien vastuiden, järjestämättömien saamisten ja luottotappioiden jakauma 31.12.1992

Kuvio 3.

Pankkikonsernien yrityssektorin vastuut, järjestämättömät saamiset ja luottotappiot, jakauma toimialoittain 31.12.1992

5 Pohjoismainen vertailu

Pohjoismaisessa vertailussa on tyydyttävä emopankkien tietoihin, sillä kaikista maista ei ole saatavissa konsernilukuja. Järjestämättömien saamisten osalta norjalaisista pankeista ei ole käytössä julkaistua tilastotietoa. Tanskassa järjestämättömiä saamisia ole toistaiseksi ole vielä edes määritelty.

Ruotsalaisten emopankkien järjestämättömiä saamisia ja ns. pehmeitä luottoja oli vuoden 1992 lopussa yhteensä SEK 99 mrd. Lisäksi luotto- ja takaustappioita kirjattiin SEK 70 mrd. Ongelmasaamiset ja niistä kirjatut ja luottotappiot yhteensä olivat suhteessa luottoihin yleisölle 18.5 prosenttia. Mukaan ei otettu asuntorahoitukseen erikoistuneiden rahoituslaitosten SEK 30 miljardin ongelmasaamisia.

Täysin vertailukelpoista suhdelukua suomalaisille pankeille on siis mahdoton laskea. Suomalaisten emopankkien bruttomääräiset järjestämättömät ja muut nollakorkoiset saamiset suhteessa luottoihin yleisölle olivat 17.5 prosenttia. Luottotappiokirjausten jälkeen nettomääräisiä ongelmaluottoja jäi ruotsalaisille pankeille 10.8 prosenttia ja suomalaisille 12.5 prosenttia luotoista yleisölle.

Pankkitarkastusviraston antamien kirjanpitomääräysten mukaan suomalaisten pankkien oli kirjattava vuoden 1992 tilinpäätöksessä lopullisten lisäksi myös luottoihin kohdennettuja todennäköisiä luottotappioita. Verottaja hyväksyy edelleenkin kuluiksi vain lopullisesti menetetyksi todetut luottotappiokirjaukset. Tällä ei liene kuitenkaan ollut suurta vaikutusta pankkien luottotappiokirjauksiin vuonna 1992 tulosten ollessa tappiollisia. Se miten yksittäiset pankit ovat soveltaneet annettuja kirjanpitomääräyksiä vaihtelee niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa vaikeuttaen pankkikohtaisten vertailujen tekoa.

Vuonna 1991 ruotsalaisten pankkien tekemistä luottotappiokirjauksista 80 % oli todennäköisiä luottotappioita. Vastaava luku on Norjassa ollut viime vuodet noin 50 %. Ruotsalaisten ja norjalaisten pankkien tilinpäätösten liitteissä on laskelma, jossa pankit ilmoittavat vuosittain ne aikaisempina vuosina todennäköisinä luottotappioina kirjatut tappiot, joista vuoden aikana on tullut lopullisia. Laskelmassa esitetään myös kirjattujen luottotappioiden mahdolliset palautukset. Suomessa pankkitarkastusviraston määräykset eivät edellytä jakoa lopullisiin ja todennäköisiin luottotappioihin vuositilinpäätöksen yhteydessä.

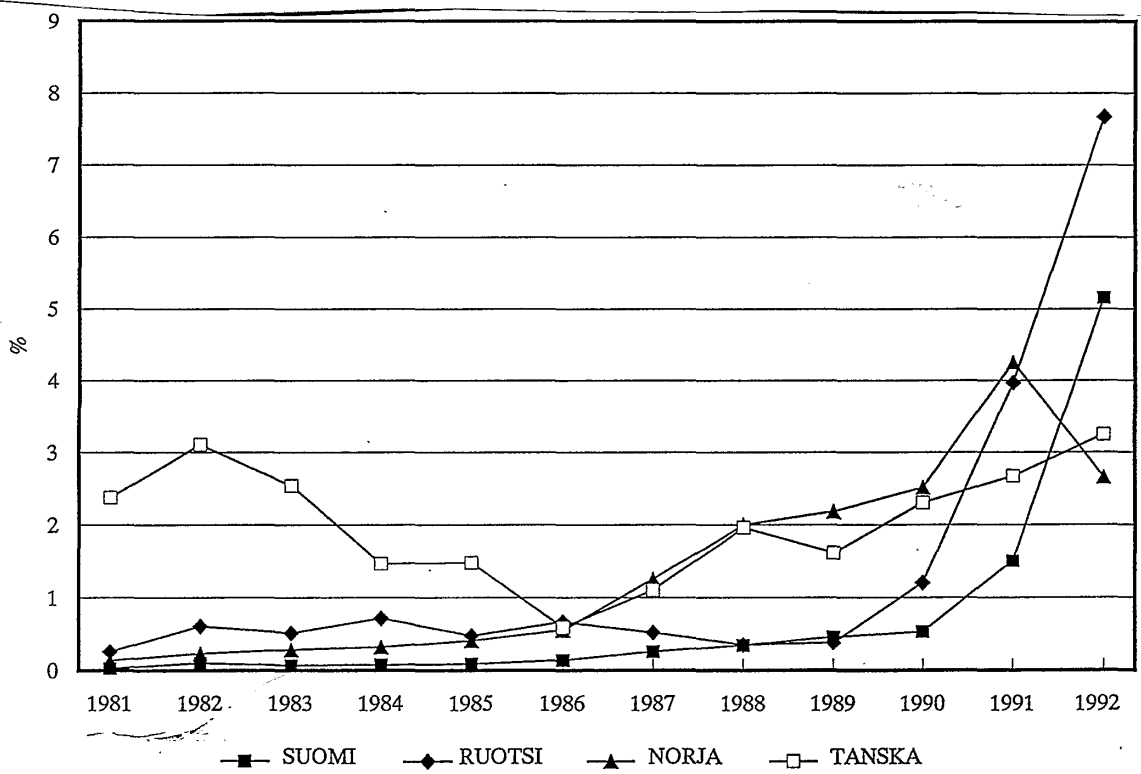
Pohjoismaisten emopankkien luotto- ja takaustappioiden kehitystä tarkastellaan suhteessa yleisöluottoihin (kuvio 4). On kuitenkin muistettava, että yleisöluottoihin suhteutettuna prosenttiosuudet ovat suurempia kuin esimerkiksi luottokantaan tai vastuisiin verrattaessa.

Suomessa ja Ruotsissa luottotappioiden kehitys on ollut räjähdysmäistä. Ruotsissa luottotappioiden osuus luotoista yleisölle oli viime vuonna vajaat 8 prosenttia ja Suomessa runsaat 5 prosenttia. Norjassa luottotappiokehitys kääntyi vuoden 1991 huippulukemista laskuun, mutta sielläkään pankkikriisin ei katsota vielä olevan ohi. Tanskalaisten pankkien luottotappiot nousivat viime vuonna samalle tasolle kuin ne olivat olleet kymmenen vuotta aikaisemmin (kuvio 4).

Luottotappioita koskevien kirjanpitomääräysten muutosajankohdat eri pohjoismaissa näkyvät kuviossa selvästi. Norjassa määräyksiä muutettiin kahteen otteeseen eli vuosina 1987 ja 1991. Ruotsi tarkensi kirjanpitomääräyksiään vuonna 1991 ja Suomi viime vuonna. Toisaalta Tanskassa ei 1980-luvulla ole muutettu luottotappiokirjauksia koskevia kirjanpitomääräyksiä.

Kuvio 4.

**Emopankkien luottotappiot % luotoista yleisölle
v. 1981–1992**

6 Lopuksi

Parin viime vuoden aikana pankkien vastuista arviolta noin 100 mrd. markkaa on ollut lyhyemmän tai pitemmän aikaa järjestämättömänä. Näistä pankit ovat kahden vuoden aikana kirjanneet luottotappioiksi yhteensä vajaat 30 mrd. markkaa. Siitä huolimatta pankeilla oli vuoden 1992 lopussa järjestämättömiä saamisia edelleen 55 mrd. markkaa, jotka aiheuttavat pankeille tulevaisuudessa melkoisen luottotappiuhan.

Suurimmissa velanhoito-ongelmissa ovat talouden suljetun sektorin yritykset, joiden järjestämättömät saamiset ovat keskimäärin noin 15 prosenttia vastuista. Teollisuusyrityksillä vastaava suhde on alle 5 prosenttia.

Vuoden 1992 luottotappiokehitystä tarkasteltaessa teollisuusyritysten "paremmuus" näkyy myös selvästi. Vain runsaat 10 prosenttia kotimaisten yritysten luottotappioista on peräisin teollisuusyrityksistä. Rakennus- ja kiinteistösijoitustoiminnasta syntyneitä luottotappioita oli 45 prosenttia kaikista yritysten luottotappioista. Kotitalouksille annetuista luotoista pankeille on aiheutunut toistaiseksi verrattain vähän luottotappioita.

Lähteet

Bankkrisen, NOU 1992: 30, Norges Offentlige Utredninger

Daiwa Institute of Research, Industry Research 9.2.1993

Finansinspektionen, Pressmeddelande 25.3.1993

Finanstilsynet, Pressemeddelelse 1.3.1993

Pankkien raportit pankkitarkastusvirastolle ja Suomen Pankille

Suomen, Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Iso-Britannian pankkien kirjanpitomääräykset

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

ISSN 0785-3572

- 1/93 Shumin Huang **Determinants of Country Creditworthiness: An Empirical Investigation, 1980–1989.** 1993. 57 s. ISBN 951-686-363-9. (TU)
- 2/93 Rami Hakola **Pääoma- ja yritysverouudistuksen vaikutukset teollisuuden rahoitusrakenteeseen.** 1993. 45 s. ISBN 951-686-364-7. (KT)
- 3/93 Pentti Forsman — Pertti Haaparanta — Tarja Heinonen **Waste Paper Recycling and the Structure of Forest Industry.** 1993. 20 s. ISBN 951-686-365-5. (KT)
- 4/93 Risto Murto **Pankkiluottojen hinnoittelu vuosina 1987–1992: Mikä meni vikaan?.** 1993. 33 s. ISBN 951-686-366-3. (RM)
- 5/93 Johanna Pensala — Heikki Soltila **Pankkien järjestämättömät saamiset ja luottotappiot vuonna 1992.** 1993. 21 s. ISBN 951-686-367-1. (RM)